

Проаналізувавши діюче законодавство щодо діяльності ДЗМІ та практику його застосування можна зробити висновок, що завдяки проведеній за роки незалежності законотворчій роботі в Україні створено правове поле інформаційної діяльності, яка регулюється законодавством України про інформацію, пресу. Однак, окремі нормативно-правові акти, які на момент їх прийняття вважалися прогресивними, вичерпали свій потенціал і на сьогоднішній день не відповідають потребам суспільно-політичного та громадського життя, а також міжнародно-правовим стандартам.

На наш погляд, законодавство про друковані засоби масової інформації в Україні потребує суттєвих змін та доповнень. В першу чергу це стосується Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», який доцільно прийняти в новій редакції.

**Курінний Олексій Вікторович,
здобувач кафедри загальнотеоретичних
та державно-правових наук,
старший викладач кафедри міжнародного
права і спеціальних правових наук,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»**

СПІВВІДНОШЕННЯ ОСНОВНИХ ТИПІВ ПРАВОРОЗУМІННЯ В УКРАЇНІ - НА ПРИКЛАДІ ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН І ПРИНЦИПУ САМОВИЗНАЧЕННЯ

В сучасному правознавстві як системі взаємозалежних юридичних наук загалом, теорії держави і права зокрема, загально визнаним нині є усвідомлення багатоаспектності права як унікального загальнолюдського суспільного явища, спрямованого на врегулювання взаємовідносин між окремими людьми та їх спільнотами - соціальними групами. Нині право вже не сприймається суто як система загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки, що встановлюються, гарантуються, забезпечуються та охороняються державою з метою упорядкування суспільних відносин. Навпаки, утвердження природно-правового й соціологічного типів праворозуміння та відповідних теорій права, а також прискорений в останні десятиліття розвиток світової правової доктрини - сприяють і утвердженню визнання багатовимірності, багатоаспектності права як унікального соціального явища та феномену загальнолюдської цивілізації.

Сучасна навчальна література, наукова доктрина засвідчують остаточне утвердження в правовій системі України тенденцій з

оновлення праворозуміння через визнання інтегративної концепції права, узгодженої відповідно до змісту й вимог трьох основних підходів до права та типів праворозуміння: природно-правового, позитивістського і соціологічного. В даному контексті природно-правовий підхід спрямований на утвердження в національній правовій системі примату прав людини як найвищого інтелектуально-ціннісного здобутку європейської цивілізації, який здатен та повинен виступати в якості стандарту відповідності всіх нормативних актів держави праву. Позитивістський підхід тут виступає передусім як ефективний, очевидний для всіх суб'єктів політичної системи суспільства засіб закріплення прав людини в національній правовій системі, що у суспільствах із низькою правосвідомістю взагалі стає єдиною прийнятною моделлю ефективної їх імплементації. В цьому й полягає сучасне співвідношення двох основних концепцій розуміння права: природно-правовий підхід визнає систему нормативно-правових актів держави правом, оцінюючи їх на предмет відповідності цінностям прав людини, - тоді як позитивістський підхід в усіх правових системах світу стає найбільш ефективним засобом чіткої й очевидної для всіх нормативної фіксації названих цінностей в букві закону.

Розглядаючи інтегративну концепцію права, необхідно зважати також на вплив соціологічного праворозуміння, що проявляється у фактичному визнанні неправовими нормативних приписів, які з певних причин не здатні регулювати існуючі в суспільстві відносини, - передусім через невідповідність змісту норм та закладеного в цих нормах регулятивного механізму реально існуючим відносинам. Такі нормативно передбачені приписи апіорі втрачають чинність у суспільстві або залишаються «мертвими» нормами, будучи ігнорованими всіма чи переважною більшістю суб'єктів політичної системи суспільства (державою та її органами, громадянами) без явної шкоди принципу законності.

У контексті постійного пошуку оптимальної та прийнятною для всього суспільства моделі етнонаціональної і мовної політики - можна констатувати розкол українського суспільства не лише за ідеологічними орієнтирами, але й за інтуїтивно сприйнятими елітами антагоністичних спільнот принципами праворозуміння. Так, вимагаючи підвищення статусу російської мови в Україні, політики й правозахисники апелюють до права на неасиміляцію у рамках природно-правового підходу. В той же час супротивники офіційної двомовності обґрунтовують необхідність та правомірність обмеження прав російськомовної групи, апелюючи до специфіки історико-політичного розвитку українського народу та інших суспільних

обставин - як аргументу соціологічної концепції. Прикметно, що обидві спільноти при цьому визнають примат позитивістського підходу, вимагаючи нормативного закріплення на конституційному рівні власних вимог, інтересів у сфері мовної політики та захисту прав етнічних груп.

Апелювання до соціологічного праворозуміння не є випадковим, адже у сфері захисту меншин воно часто проявляється в обмеженні дії певних прав людини і законодавчих норм за суб'єктивним складом (щодо неорганізованих меншин, які бажають асиміляції), колом суспільних відносин чи юридичними фактами, а також у разі порушення як інших прав меншин, так й інтересів всього українського суспільства чи його більшості, окремих соціальних груп.

Разом із тим вплив соціологічного праворозуміння віднаходить вияв не лише у визнанні неправовими нормативних приписів, об'єктивно невідповідних існуючим у державі відносинам, але й у визнаному суспільством фактичному врегулюванні (за участю держави чи без неї) особливо зловбодених чи ж конфліктних суспільних відносин з започаткуванням нових правових інститутів - попри відсутність належної й чіткої нормативної фіксації правових механізмів регламентації таких суспільних відносин. Тобто, соціологічна концепція права не лише визнає неправовими позитивно закріплені норми, але й створює право (норми та інститути) поза межами чинної системи нормативно-правових актів держави. Показовою в цьому сенсі стала фактична імплементація принципу самовизначення до правової системи України, яка ані на законодавчому рівні, ні в доктрині не передбачала настільки широкого обсягу захисту прав меншин. В розглянутих випадках соціологічний підхід зумовив необхідність врахування реальних потреб спільнот, природно-правовий (колективні права людини) став ціннісним базисом для прийняття відповідних політичних рішень, а позитивізм уможливив інтеграцію цих політичних рішень до правових систем держав.

У випадку України також відомо, що найбільш чисельним, компактно розселеним, політично активним і самоорганізованим національним меншинам фактично вдалось реалізувати право на самовизначення шляхом створення власних адміністративно-територіальних одиниць в межах української держави. Прикметно, що ані на момент реалізації цього права на початку 90-х рр., ні в сучасному законодавстві України питання самовизначення меншин (етнічних груп, народів) жодним чином не врегульовано. Воно рідко ставало предметом неупередженого розгляду в політико-правовій доктрині. Та прецеденти з цього питання показові - Герцаївський

район Чернівецької обл., де румуномовне населення становить нині понад 95%, відновлено в грудні 1991 р. - січні 1992 р. На рівні доктрини це визнано практичною реалізацією принципу збереження етнічної самобутності меншин та забезпечення різнобічних умов їх розвитку в прикордонних районах України як стратегії державної етнополітики України. Однак при обґрунтуванні створення району, найменшого в Україні за площею, чисельністю населення та рівнем економічного розвитку йшлося лише про суб'єктивно прийняте парламентом рішення щодо утворення адміністративної одиниці з ініціативи її територіальної громади без акцентування уваги на етномовних характеристиках такої громади та її мотивації. Тоді ж на початку 90-х рр. фактична реалізація права етнічних росіян Криму та кримських татар на самовизначення в межах України мала місце при відновленні в лютому 1991 р. Автономної Республіки Крим. І хоч дана республіка є територіальною, а не національною автономією, її утворено за наслідками волевиявлення населення, яке в своїй більшості належало до російської та кримськотатарської етнічних меншин. До того ж парламентом України в Конституції АРК було встановлено положення щодо можливості використовувати офіційно українську, російську та кримськотатарську мови. Зазначений правовий механізм виходить за рамки позитивно встановленого Рамковою конвенцією традиційного підходу до задоволення прав та інтересів національних меншин - що не передбачає обов'язкового надання їм територіальної автономії та зміни адміністративно-територіального устрою. Саме тому українські прецеденти стали показовим прикладом того, як прогалини у позитивному регулюванні тих чи інших питань може бути усунуто відповідно до наявних юридичних механізмів з огляду на дотримання прав людини та з урахуванням соціологічного праворозуміння.

Як бачимо, правова система України, а отже й домінуючі в ній концепція права та праворозуміння українського суспільства, розвиваються у повній відповідності з європейськими тенденціями. **В** Україні сповна реалізовано описану вище модель співвідношення основних нині видів праворозуміння.